

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Förskollärares uppfattningar om inkludering av barn i behov av särskilt stöd

Namn: Johanna Karlberg, Emelie Hällsten, Alexander Palmquist
Program Förskolläroprogrammet

Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA2G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: HT/2021
Handledare: Johanna Andersson
Examinator: Agneta Simeonsdotter

Nyckelord: barn i behov av särskilt stöd inkludering förskollärare uppfattning

Abstrakt

Enligt Läroplan för förskolan (2018) står det att förskolan ska sträva för att alla barn ska få delta i både utbildningssituationer och fri lek utifrån sina egna förutsättningar. Det står även att barnen ska få den stöttning de behöver för att tillgodose sina individuella behov. Detta ansvar har bl.a. förskollärare att sträva efter.

Syftet i denna studie är att undersöka förskollärares uppfattningar om inkludering av barn i behov av särskilt stöd. För att nå studiens syfte har vi tre frågeställningar: 1) Vilka olika uppfattningar har förskollärare när det kommer till fenomenet inkludering angående barn i behov av särskilt stöd? 2) Vilka olika uppfattningar har förskollärare angående utmaningar och svårigheter när det kommer till inkludering i förskolan med fokus på barn i behov av särskilt stöd? 3) Vilka olika uppfattningar har förskollärare på sin egen kompetens kring att inkludera barn i behov av särskilt stöd i förskolan?

Studien bygger på fenomenografisk metodologi och nio förskollärare från tre olika kommuner har intervjuats. Studiens resultat visar att förskollärare delar en positiv uppfattning och inställning gentemot inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Dock har det framkommit i resultatet att inkludering av barn i behov av särskilt stöd för med sig en del utmaningar och svårigheter för att främja arbetet. I studien framkommer flera olika uppfattningar angående hinder för inkludering: bland annat barngruppsstorlek, brist på planeringstid och arbetslagets ojämna utbildnings- och kompetensnivå. Det framkommer att förskollärare uppfattar att inkludering av barn i behov av särskilt stöd påverkar alla barnen i barngruppen positivt och ger med sig flera fördelar. En slutsats som framgick från resultatet om inkludering av barn i behov av särskilt stöd är att det finns en tudelning kring detta. Det uppfattas som något bra och positivt men det faktiska omständigheterna gör det svårt att främja inkludering i förskolan.

Förord

Tack till alla som deltagit i vår studie och ett extra stort tack till vår handledare Johanna Andersson som varit ett fantastiskt stöd under arbetets gång.

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
2	Syfte	5
3	Tidigare forskning	6
3.1	Inkludering i förskolan.....	6
3.2	Förskollärares inställningar gentemot inkludering	6
3.3	Bristen på utbildning och kunskap inom specialpedagogik och arbete med inkludering av barn i behov av särskilt stöd	7
3.4	Faktorer som påverkar förskolans kvalitet	8
3.5	Inkluderingens effekter och påverkan för barn i förskolan	9
3.6	Utmaningar och hinder i arbetet med inkludering i förskolan.....	9
4	Teoretisk utgångspunkt	10
5	Metod	11
5.1	Metodval	11
5.2	Intervju som metod	11
5.2.1	Ljudupptagning och transkription	12
5.3	Analysmetod	13
6	Urval	13
6.1	Respondenter	14
7	Metoddiskussion	14
7.1	Validitet	14
7.2	Reliabilitet	14
7.3	Generaliserbarhet.....	15
8	Etiska överväganden	15
9	Resultat	16
9.1	Förskollärares uppfattningar om inkludering i förskolan med fokus på barn i behov av särskilt stöd.	16
9.1.1	Uppfattningen att inkludering innebär att alla barn inkluderas utifrån individuella förutsättningar och behov.....	16
9.1.2	Uppfattning att inkludering av barn i behov av särskilt stöd är något positivt men svårt.....	17
9.1.3	Uppfattningen att miljön är en viktig aspekt som påverkar inkludering av barn i behov av särskilt stöd.....	17

9.1.4	Uppfattning att anpassning av verksamheten är av stor vikt för att kunna främja inkludering av alla barn i förskolan.	17
9.1.5	Sammanfattande analys.....	17
9.2	Förskollärares uppfattningar kring inkluderingens positiva effekter i barngruppen.	18
9.2.1	Uppfattning att inkludering gör barn mer tillåtande, empatiska och mer öppna för olikheter.....	18
9.2.2	Uppfattningen att inkludering har en positiv inverkan på barns självkänsla och att tillhöra ett sammanhang	18
9.2.3	Sammanfattande analys.....	19
9.3	Förskollärares uppfattningar kring inkluderingens möjliga för- och nackdelar	19
9.3.1	Uppfattning att fördelar med inkludering av barn i behov av särskilt stöd är att man möter olika människor och att alla får vara med på sina villkor ..	19
9.3.2	Uppfattningen att nackdelen med inkludering är att man inte hinner stötta alla barn i barngruppen och tillgodose allas behov då barn i behov av särskilt stöd kräver mer fokus	19
9.3.3	Sammanfattande analys.....	20
9.4	Förskollärares uppfattningar kring svårigheter och utmaningar med inkludering av barn i behov av särskilt stöd	20
9.4.1	Uppfattningen om att barngruppens storlek och antal personal per barn utgör en utmaning för inkludering.....	20
9.4.2	Uppfattning att bristande och ojämlika utbildningsnivåer i arbetslaget skapar en utmaning att arbeta mot ett gemensamt mål för inkludering med barn i behov av särskilt stöd.....	21
9.4.3	Uppfattning att bristen på planeringstid utgör en svårighet i arbetet med inkludering	21
9.4.4	Uppfattning att miljön måste kunna förändras för att inte vara ett hinder för inkludering	21
9.4.5	Uppfattning att begränsning av resurser utgör en utmaning och svårighet för arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd och skapar en stress för förskollärare.....	22
9.4.6	Sammanfattande analys.....	22
9.5	Förskollärares uppfattningar om sin egen kompetens och utbildningsnivå inom inkludering.....	22
9.5.1	Uppfattning att man har god utbildning och kompetens inom inkludering av barn i behov av särskilt stöd.....	22
9.5.2	Uppfattningen att de känner en bristande kompetens och utbildning inom inkludering av barn i behov av särskilt stöd	23
9.5.3	Sammanfattande analys.....	24
10	Diskussion	24
10.1	Vilka olika uppfattningar finns det bland förskollärare när det kommer till fenomenet inkludering angående barn i behov av särskilt stöd	24

10.2 Vilka olika uppfattningar har förskollärare angående utmaningar och svårigheter när det kommer till inkludering i förskolan med fokus på barn i behov av särskilt stöd?	25
10.3 Vilka olika uppfattningar förekommer bland förskollärare på sin egen kompetens kring att inkludera barn i behov av särskilt stöd i förskolan?.....	27
10.4 Studiens implikationer	28
10.5 Förslag till vidare forskning.....	30
11 Referenslista	31

1 Inledning

Förskolan är en plats för alla, inte sant? Det är tänkt att vara en plats där alla barn, varken med eller utan behov av särskilt stöd bör inkluderas. Noggle och Stites (2018) beskriver hur inkluderande utbildning kan ses som ett tillvägagångssätt för förskollärare att kunna tillgodose alla barns behov med fokus på barn i behov av särskilt stöd. Förskolan skall vara en arena som respekterar alla barns rätt till en likvärdig utbildning (SFS 2010:800). Sucuoğlu m.fl. (2013) definierar inkludering som ett sätt att skapa möjlighet till gemenskap och delaktighet i förskolan, oavsett vilka förutsättningar barnen har.

Vår studie handlar om vilka uppfattningar förskollärare har om inkludering i förskolan med barn i behov av särskilt stöd. De barn som är i behov av särskilt stöd kan ha allvarliga funktionsnedsättningar både fysiska, psykiska och begåvningshandikapp men även barn som har svårigheter med att läsa, skriva eller med sin koncentration räknas till de barn som ofta är i behov av stöd (Asp-Onsjö, 2017).

Att vi valde detta ämne och ser vikten i att undersöka detta grundas dels i Läroplan för förskolan (2018) där det står att förskolan ska ta hänsyn till barns olika förutsättningar och behov och anpassas till alla barn och att det ska vara en likvärdig utbildning för alla barn som går i förskolan. En annan faktor som också ligger till grund för ämnet är hur inkludering har visat sig ha flera positiva effekter angående barns utveckling (Warren m.fl., 2016). Vidare så har det i tidigare forskning framkommit att det finns flera olika faktorer som kan påverka förskollärares förhållningssätt gentemot inkludering av barn i behov av stöd. Det har bland annat framkommit att förskollärare känner en viss oro över att de inte har tillräcklig utbildning eller strategier för att inkludera barn i behov av särskilt stöd, vilket i sin tur påverkar inställning gentemot inkludering av dessa barn (Uusimäki m.fl., 2020). Eftersom inkludering har många fördelar och förskollärares uppfattningar påverkar hur olika förskolor arbetar mot detta handlar studiens syfte om att synliggöra dessa uppfattningar.

Vi har gjort det medvetna valet att inte själva definiera vad barn i behov av särskilt stöd kan vara innan intervjuerna. Som en del i att studera förskollärares uppfattningar fick de själva definiera fenomenet som undersöks utifrån sina egna erfarenheter och verksamheter. Ett exempel på detta skulle vara om det möjligtvis finns ett barn på deras avdelning som de anser att de inte kan inkludera för att hen inte har möjlighet till verbal kommunikation och att de inte får stöd med detta. Om vi då skulle definiera barn i behov av särskilt stöd som något specifikt skulle det kunna hindra förskolläraren som intervjuas att ta upp detta som ett möjligt exempel och oro för att främja inkludering för detta barn då barnet inte når våra redan fastställda kriterium för barn i behov av särskilt stöd.

2 Syfte

Syftet med studien är att ta reda på hur förskollärare uppfattar fenomenet inkludering av barn i behov av särskilt stöd i förskolan. De frågeställningar som utformats efter syftet är:

- Vilka olika uppfattningar har förskollärare när det kommer till fenomenet inkludering angående barn i behov av särskilt stöd?
- Vilka olika uppfattningar har förskollärare angående utmaningar och svårigheter när det kommer till inkludering i förskolan med fokus på barn i behov av särskilt stöd?
- Vilka olika uppfattningar har förskollärare på sin egen kompetens kring att inkludera barn i behov av särskilt stöd i förskolan?

3 Tidigare forskning

Valet av tidigare forskning i studien känns relevant för det studien är ute efter att uppmärksamma. Eftersom den tidigare forskningen går igenom uppfattningar bland förskollärare då det kommer till inkludering av barn i behov av särskilt stöd och hur dessa uppfattningar och andra faktorer påverkar hur inkluderingen går till i verksamheterna. Detta är i linje med vad studien försöker uppmärksamma och är en bra grund att utgå ifrån för att se möjlig variation och uppfattningar bland förskollärarna som ingår i studien.

3.1 Inkludering i förskolan.

Utifrån tidigare forskning beskrivs inkludering som att det ska gälla för alla barn, oberoende om barn behöver stöd eller inte (Sucuoğlu m.fl., 2013). Vidare lyfter Sucuoğlu m.fl. (2013) även att inkludering kan definieras som att barn i behov av särskilt stöd och barn utan behov av särskilt stöd deltar i samma aktiviteter och är i samma barngrupp. Forskarna påpekar hur inkludering kan ses som ett begrepp med fyra dimensioner. I dessa fyra dimensioner så delas inkludering in i att barnen är aktiva deltagare under tiden i förskolan, att de finns verktyg som ger stöd till dem, att det finns professionella vuxna som finns nära till hands i olika situationer och även att utvärdering om barnen för att underlätta för dem finns tillgängliga (Sucuoğlu m.fl., 2013).

Ytterligare aspekter kring inkludering i förskolan lyfter Lundqvist m.fl. (2016) och de påvisar hur inkludering möjliggör för alla barn att få tillräcklig med stöd i sin utveckling och lärande samt att vara i en gemenskap som främjar vänskapsrelationer mellan barnen.

Uusimaki m.fl. (2020) påvisar att i svenska förskolor så är vart fjärde barn i behov av särskilt stöd. Tidigare forskning betonar även hur barn med särskilda behov bör enligt svensk lag inkluderas i s.k. vanliga förskolor och dess miljöer. Denna miljö ses ofta som naturlig för alla barn och ger barn med särskilda behov större möjligt att få tidiga insatser (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014). Vidare enligt lagen ska rektorer, lärare samt också skolkuratorer kunna erbjuda barn i behov av särskilda stödverktyg som bidrar till att dem får sina behov tillgodosedda (Sucuoğlu m.fl., 2013). Förskollärare har en viktig roll för arbetet att främja inkludering, det är de som skapar möjligheter för alla barn att känna sig delaktiga (Sucuoğlu m.fl., 2013).

3.2 Förskollärares inställningar gentemot inkludering

Det är en pågående diskussion att inkludering är utmanande för förskollärare, samt för rektorer, föräldrar och de som fattar beslut för förskolan att främja arbetet med inkludering av barn i behov av stöd. I och med att förskollärare förväntas förstå och kunna bidra med verktyg och strategier som anpassar utbildningen efter alla barns olika behov, har detta visat sig vara en komplex fråga för förskollärare att främja ett inkluderande arbetssätt. Förskollärare har ansvar för att bidra till en fortsatt utveckling för alla barn och en miljö där alla barn har rätt till en likvärdig utbildning (Läroplan för förskolan, 2018).

Tidigare forskning har visat på att det finns en koppling mellan förskollärares inställning och inkludering i förskolan. Det har framkommit att förskollärares positiva inställning är en

central faktor för att nå framgång med inkluderande barngrupper och miljöer i förskolan (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014).

En viktig grund för att kunna främja arbetet med inkludering i förskolan ligger på förskollärares inställning gentemot inkluderingen av barn med särskilt stöd. Detta är tydligt en återkommande faktor för framgångsrik inkludering, då Rakap m.fl. (2017) betonar att förskollärare med positiv inställning mycket mer troligt arbetar med inkludering i förskolan med barn i behov av särskilt stöd. En negativ inställning kan påverka förskollärares syn och förväntningar på barn i behov av stöd, vilket kan resultera i att lärandemiljön och lärandesituationer för dessa barn minskas samt att inkluderingen fallerar (Rakap m.fl., 2017). Vidare kan man utläsa från tidigare forskning att den negativa inställningen gentemot inkludering även utgör ett hinder för att kunna främja ett arbetssätt som strävar mot inkludering av alla barn i förskolan och då med fokus på barn i behov av särskilt stöd (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014). Warren m.fl. (2016) påpekar även hur förskollärares syn inte endast påverkar hur väl arbetssättet med inkluderingen i verksamheten ser ut, utan även hur de andra barnen accepterar barnen i behov av särskilt stöd. Förskollärares syn, påpekar Warren m.fl. (2016), stärker eller motverkar därigenom den sociala acceptansen bland barnen då det kommer till individuella skillnader och kan möjliggöra för ett öppnare klimat i barngruppen.

Forskning har visat att förskollärares upplevda självförmåga påverkar inställningen gentemot att arbeta med inkludering i förskolan. Förskollärare med låg upplevd självförmåga har en större oro och en negativ inställning när det kommer till inkludering av barn i behov av särskilt stöd (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014). Detta kan även kopplas till det som Uusimaki m.fl. (2020) beskriver kring hur förskollärare som har en hög upplevd självförmåga också har en större tillit till sin egen förmåga och därmed en betydligt lägre oro kring inkludering. Ytterligare möjliga faktorer som kan påverka förskollärares inställning gentemot inkludering kan vara stödet från rektor, huvudman och hur tillgången till olika resurser ser ut (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014). Uusimaki m.fl. (2020) påvisar att förskollärare med positiv inställning gentemot inkludering i förskolan också uttrycker att de får stöd från organisationen för att kunna arbeta mot en inkluderande miljö.

3.3 Bristen på utbildning och kunskap inom specialpedagogik och arbete med inkludering av barn i behov av särskilt stöd

Som förskollärare ingår det i yrkesrollen att ta fram verktyg åt barnen som underlättar för dem. Förskollärare behöver känna barnen i sin egen barngrupp för att kunna bidra till ett samspel där de uppmuntrar och stödjer barnen så att de känner ett självförtroende till sig själva och på det sättet även bidrar till en miljö som är anpassad för alla barn. Det har dock visat sig i tidigare forskning att förskollärare inte känner sig tillräckligt förberedda i arbetet av barn i behov av särskilt stöd och det framgår även att förskollärare inför sitt kommande yrke upplever att de inte fått med sig tillräckligt med kunskap inom området för att på så sätt bidra till en inkluderande miljö. Detta har i sin tur visat sig skapa en oro hos förskollärarna när det kommer till att arbeta med inkludering av barn i behov av särskilt stöd (Sucuoğlu m.fl., 2013).

Vidare har tidigare forskning också visat att förskollärare ofta önskar mer kompetens kring området som rör barn i behov av särskilt stöd. De behöver mer kunskap för ta fram strategier och olika metoder som hjälper dem till att stötta barn i behov av stöd. Forskning visar att förskollärare ofta känner sig maktlösa i detta och saknar självförtroende till att skapa en

undervisning som är anpassad efter alla barn, och speciellt den undervisning som är anpassad till barn i behov av särskilt stöd. De önskar alltså en bredare kompetens som bidrar till en inkluderande miljö (Sucuoğlu m.fl., 2013). Som påvisats så är bristande kunskap om inkludering och bristande kunskap om barn i behov av stöd och deras egenskaper två faktorer som har en negativ påverkan på förskollärare i deras dagliga arbete för inkludering. Detta leder till att förskollärare kan ha en negativ inställning på arbetet för inkludering samt även också att man har dåligt självförtroende inom området. Här behöver förskollärare stöd från rektorer, de behöver stöd genom specialister inom området och tillgång till resurser som kan hjälpa till samt tid till att kunna planera för undervisning. Genom samarbete med organisationen och verksamheter kan förskollärare komma till ett gemensamt mål och en inkluderande miljö för alla barn (Sucuoğlu m.fl., 2013).

I tidigare forskning har det framkommit att det finns en avsaknad av utbildning och kunskap inom specialpedagogik i svenska förskollärarytbildningar. Främst lyfts bristen på utbildning om barn med särskilda behov och deras egenskaper samt hur förskollärares arbetssätt kan tänkas se ut för att inkludering kan uppnås i verksamheten (Lundqvist m.fl., 2016). Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson (2014) menar att bristen på utbildning inom specialpedagogik i förskollärarytbildningen kan utgöra en avgörande faktor till negativa inställningar mot inkludering och skapa ett hinder för främjandet och strävan mot inkludering av barn i behov av särskilt stöd i förskolan. De har också betonat att kursplanen för förskollärarytbildningen behöver ses över så specialpedagogik kan få en större omfattning i utbildningen (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014).

3.4 Faktorer som påverkar förskolans kvalitet

Hestenes m.fl. (2008) påvisar genom sin studie hur inkludering och kvalitet i förskolor kan kopplas samman. Detta genom globala mätningar som har visat att förskolor med inkludering hade högre kvalitet jämfört med förskolor som inte arbetar med inkludering. Forskning har visat hur kvaliteten i förskolor hänger ihop med utbildning och hur denna sammankoppling underlättar förståelsen för hur utbildning har en inverkan på förskollärares syn och inställning i verksamheten. Det har framkommit i Hestenes m.fl. (2008) studie att förskolor med förskollärare med vidareutbildning har en bättre kvalitet i sina verksamheter än förskolor med förskollärare som saknar vidareutbildning. Genom Hestenes m.fl. (2008) studie har det också påvisats att högre utbildning inte bara ger positiva fördelar åt förskollärare när det kommer till inkludering och kvaliteten i förskolan, utan man kan även utläsa att det ger positiva fördelar åt barnen. Med förskollärare som besitter vidareutbildning möjliggörs språkkunskaperna för barnen bättre än förskollärare utan vidareutbildning.

För att uppnå en hög kvalitet i förskolan och främja inkludering påpekar Hestenes m.fl. (2008) att strukturella faktorer behöver granskas då de påverkar kvaliteten och möjligheten till inkludering. Dessa faktorer är bland annat antalet barn i verksamheten, antalet förskollärare samt förskollärares utbildningsnivå. Kopplingen mellan dessa faktorer och kvaliteten kunde synas genom att förskolor med hög kvalitet hade mindre barngrupper och förskollärare som var bättre utbildade än i förskolor som hade lägre kvalitet. I verksamheterna med högre kvalitet var samspelet mellan förskollärare och barn bättre och detta hör till barngruppernas storlek och att antalet barn per lärare var mindre. I verksamheter med större barngrupper påverkades interaktionerna negativt medan förskollärares utbildning och kunskap spelade en positiv roll för att öka kvaliteten på samspelet. En central och avgörande faktor för ökad och

god kvalitet i inkluderande barngrupper ligger i händerna på förskollärarens roll och delaktighet med barnen i verksamheten (Hestenes m.fl., 2008).

3.5 Inkluderingens effekter och påverkan för barn i förskolan

Genom tidigare forskning har det framkommit hur inkludering kan ge olika effekter och påverkan på barn i förskoleverksamheten. Lundqvist m.fl. (2016) menar att inkludering i förskolan för med sig positiva effekter för både barn med och utan behov av särskilt stöd. Några positiva effekter med inkludering som påvisats är att det ger en ökad känsla av tillhörighet, sociala relationer där vänskaper främjas samt barns utveckling (Noggle & Stites, 2017). Genom att arbeta för främjandet av inkludering i barngruppen leder detta till att barnen gentemot varandra skapar en tillåtande och positiv miljö som motverkar att de barnen som är i behov av stöd ses som ”annorlunda” eller får en negativ attityd riktad mot sig. En god miljö med inkludering leder till att de barn som inte är i behov av stöd får en mer positiv syn och kan hjälpa de andra barnen i olika situationer som uppstår under förskoletiden, men även i fortsatt skolgång. Detta bidrar till en mer positiv interaktion och samspel mellan barnen (Sucuoğlu m.fl., 2013). Likaså påpekar Lundqvist m.fl. (2016) att inkludering av barn i behov av särskilt stöd, utifrån de sociala positiva effekterna, möjliggör att barnen lär sig av varandra genom att samarbeta, stötta och leka ihop, vilket i sin tur främjar vänskapsrelationerna och en tillåtande miljö ännu mer.

Warren m.fl. (2016) skriver om hur avsaknaden av inkludering påverkar barn i behov av stöd negativt. De menar att avsaknaden leder till att barn i behov av stöd halkar efter och inte får den utvecklingen och utmaningen som de annars skulle få i en inkluderande miljö där de har möjlighet att samspela med andra barn. Detta i sin tur leder till en utvecklingsklyfta då barnen i behov av särskilt stöd ska gå vidare i sin skolgång. Warren m.fl. (2016) menar därigenom att barn i behov av särskilt stöd behöver inkluderas för att få möjlighet att samspela och utvecklas i samspel med andra barn då detta kommer att styrka deras kognitiva och sociala förmåga.

Förskollärare behöver arbeta med inkludering av alla barn för att hjälpa barnen att bygga på sina vänskapsrelationer och utveckling. Forskning har visat vikten av att erbjuda övningar för barn i behov av särskilt stöd för att på så sätt skapa en möjlighet för dem att bygga på varaktiga vänskapsrelationer (Noggle & Stites, 2017).

3.6 Utmaningar och hinder i arbetet med inkludering i förskolan

I tidigare forskning har det framkommit att inkludering är en viktig del inom förskolans verksamheter. Arbetet med inkludering i förskoleverksamheten för dock med sig vissa hinder och utmaningar för förskollärare. En utmaning som Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson (2014) påvisar är hur inkludering av barn i behov av särskilt stöd skall finnas med i den dagliga verksamheten, som exempelvis i aktiviteter och rutiner. Ytterligare en utmaning forskarna lyfter är främjandet av en inkluderande miljö som både är anpassad till gruppen och till enskilda barns behov. Alla barn har olika behov, intressen samt förmågor som skall tas i beaktande när planering av aktiviteter samt lärandemiljöer utformas (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014).

Förskollärare har uttryckt att de största problemen då det kommer till inkludering var beteendet hos barnen som har funktionshinder, hur kamrater exkluderade dem, att tiden inte

räckte till för att planera stödet och arbetet då det kom till dessa barn. Dessutom har förskollärare även uttryckt att utbildningen man får under förskolläraryrket inte räcker till att förbereda dem inför barns olika former av barns behov av särskilt stöd (Sucuoğlu m.fl., 2013). Som tidigare påvisat så skapar bristen på utbildning och förskollärares olika kompetenser ett hinder för att kunna främja ett arbetsätt med inkludering i förskoleverksamheten (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014). Detta uttryckte även förskollärare i Sucuoğlu m.fl. (2013) studie att oron och brist på kunskap inom området samt lågt självförtroende till sin roll att främja inkludering skapar en utmaning för förskollärare i den dagliga verksamheten.

4 Teoretisk utgångspunkt

När det kommer till forskningsinriktningen som ligger till grund för hur materialet och studien tolkas, kommer metodologin fenomenografi att tillämpas. Svensson och Åkerblom (2020) beskriver fenomenografins ursprungliga grekiska översättningen som ”beskrivning av det som visar sig”. Fenomenografi handlar om att försöka synliggöra variationen av uppfattningar kring ett ämne i syfte att lyfta fram de individuella skillnaderna som ett fenomen eller sammanhang kan betyda för individer. Detta görs för att man sedan ska kunna få en överblick över de skilda eller liknande uppfattningar som olika individer har om ett och samma ämne för att kunna beskriva det som visar sig (Svensson & Åkerblom, 2020). Det intressanta i en fenomenografisk studie är inte begreppet i sig utan betydelsen av begreppet eller sammanhanget för individerna i fråga. Detta är därför en användbar grund och ett bra verktyg för att framhäva förskollärares olika uppfattningar kring ämnet inkludering med särskilt fokus på barn i behov av särskilt stöd. Tanken är därigenom att en fenomenografisk utgångspunkt och metod kommer att ge oss möjlighet att förstå de olika sätten som fenomenet uppfattas av förskollärarna i olika förskolor.

Två centrala begrepp inom fenomenografien är subjektiv kunskap och uppfattning. Med subjektiv kunskap menas att individers uppfattningar alltid är grundade i en slags kunskap som utgår ifrån individen själv, detta innebär att kunskapen kommer ifrån individers egna erfarenheter. Den subjektiva kunskapen handlar inte om allmänt känd kunskap utan det individer tänker och uppfattar om ett ämne, kunskapen handlar alltså inte om att ta reda på om individer har rätt eller fel angående ämnet (Svensson & Åkerblom, 2020).

För att förklara begreppet uppfattning inom fenomenografien handlar det om vad individer har för olika uppfattningar kring ämnet som undersöks. Utifrån de uppfattningar som framkommer kan detta kopplas samman med individens egen subjektiva kunskap om fenomenet. Det viktiga är då alltså inte att få fram ett rätt eller fel från individerna, utan det som är det viktiga inom fenomenografien är hur individerna uppfattar hur något är eller hur det fungerar (Svensson & Åkerblom, 2020). Detta kan också kopplas till första och andra ordningens perspektiv som är en viktig del av fenomenografien. Eriksson Barajas m.fl. (2013) beskriver första ordningens perspektiv som hur forskaren beskriver och uppfattar verkligheten och fenomenet i frågan. Perspektivet utgår ifrån forskaren själv och de uppfattningar forskaren väljer att tolka genom. Andra ordningens perspektiv syftar istället till hur andra personer uppfattar samma fenomen och ämne. Med detta i åtanke så utgår denna studie ifrån andra ordningens perspektiv då, precis som påpekats tidigare, syftet är att söka efter förskollärares uppfattningar kring fenomenet och deras subjektiva kunskap.

5 Metod

5.1 Metodval

I studien kommer den kvalitativa ansatsen att tillämpas då denna kan kopplas samman till studiens valda teoretiska utgångspunkt. Fenomenografi som teoretisk utgångspunkt handlar om att framhäva individers olika uppfattningar. Den kvalitativa ansatsen beskriver Eriksson Barajas m.fl. (2013) som en ansats som strävar efter att förstå och tolka en situation eller ett ämne. Målet är att sträva efter att förstå individers subjektiva tolkning om sin omvärld och hur individer upplever detta. Man är intresserad av att framhäva dessa subjektiva tolkningar och hur ett fenomen kan uppfattas, kännas och ses utifrån de som ingår i studien. Utifrån denna definition av kvalitativ forskning ser vi att den kvalitativa ansatsen fungerar tillsammans med fenomenografi som teoretiska utgångspunkt. I kvalitativ forskning är målet även att utveckla begrepp som kan vara användbara i sammanhanget de används i och för att hjälpa oss att förstå ett fenomen bättre (Eriksson Barajas m.fl., 2013). Utifrån detta så kan man då se att detta också kopplas bra ihop med den fenomenografiska grunden som studien utgår ifrån, då strävan är att utveckla förståelse kring begreppet inkludering och sammanhanget som detta begrepp används i. I den kvalitativa ansatsen är det även viktigt att ha en viss förförståelse över sin egen kunskap och tankar kring ämnet som studien handlar om. (Eriksson Barajas m.fl., 2013).

Valet av den kvalitativa ansatsen gjordes mot valet att annars välja den kvantitativa ansatsen. Anledningen till att valet landade på kvalitativ snarare än kvantitativ ansats baserades på det Eriksson Barajas m.fl. (2013) skriver angående den kvantitativa ansatsen. De menar att den kvantitativa ansatsen samlar in stora mängder data som ofta omskrivs till numerisk form för att sedan statistiskt vägas mot varandra för att beskriva och ta reda på hur det som undersöks ligger till grund och ser ut i verkligheten. Då studien bygger på forskollärares uppfattningar om ett visst fenomen passar en kvalitativ ansats bättre in med frågeställningarna som lyfts och det som faktiskt undersöks.

5.2 Intervju som metod

Metoden som valdes till studien för att samla in empiri blev intervju, då det inom fenomenografien är en vanlig metod att använda sig av för att kunna uppmärksamma och synliggöra variationen av uppfattningar angående ett visst ämne (Svensson & Åkerblom, 2020). Motivering till att intervju har valts som metod är grundad i det som Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) skriver om intervjuer, de påpekar att intervjuer är ett bra sätt att samla in uppfattningar och empiri kring ett visst ämne. Med detta som utgångspunkt valdes intervjuer som metod för att samla in empiri eftersom dess användningsområde styrker studiens forskningsfrågor och syfte. Under intervjun har det skett en ljudupptagning som transkriberats och som används i analysen.

Intervjuernas utformning kommer att utgöras av halvstrukturerade och kvalitativa intervjuer, då dessa intervjuer som intervjuform stödjer det studien är ute efter att försöka nå. Detta baseras på det Eriksson Barajas m.fl. (2013) skriver om angående kvalitativa intervjuer där de påpekar att den kvalitativa intervjuens strävan är att uppmuntra och framhäva den intervjuades uppfattningar kring det valda ämnet eller fenomenet. Halvstrukturerade intervjuer innebär att intervjufrågorna är mer öppna och skapar en större möjlighet att framhäva individers uppfattningar. Intervjufrågorna är sammanställda utifrån studiens syfte för att rama in det

valda ämnet som skall undersökas och den som intervjuar har valt ut en ordningsföljd på frågorna (Eriksson Barajas m.fl., 2013). Eftersom vi är tre studenter som skall ut och intervju förskollärare behövs ett ramverk till intervjuerna för att skapa en röd tråd som finns inom alla intervjuerna och ökad relevans till studien. Detta tillvägagångssätt ser till att intervjuerna inte skiljer sig allt för mycket och avviker från studiens syfte.

Eftersom studien handlar om förskollärares uppfattningar blir halvstrukturerade intervjuer en bättre metod än strukturerade intervjuer då det kommer till att synliggöra och undersöka uppfattningarna som kan finnas bland förskollärare angående ämnet. Strukturerade intervjuer används ofta mer i samband med enkäter och har mer låsta frågeformuleringar, vilket kan resultera i mer låsta svar och mindre möjlighet att synliggöra individers uppfattningar. I strukturerade intervjuer är det mer centralt att få fram tydliga och relevanta svar till frågorna som ställs vilket inte motsvarar det som studien är ute efter. Därigenom blir halvstrukturerade intervjuer ett bra metodval för att lyfta fram uppfattningar mer än direkta svar till frågorna. I båda formerna av intervjuer och den fenomenografiska teorin är det en strävan efter att förstå och synliggöra individers uppfattning kring ämnet (Eriksson Barajas m.fl., 2013). Detta visar en tydlig koppling mellan metodvalet och den teoretiska utgångspunkten i studien, vilket stärker valet av metod.

Genomförandet av intervjuer började med att sammanställa och skicka ett informationsbrev till olika rektorer i respektive kommun. Syftet med detta brev var att förmedla intentionerna med intervjuerna och en förfrågan om att få genomföra en intervju med en av förskollärarna på verksamheterna som blev tillfrågade. I brevet framgick även studiens syfte och dess ämne som ska undersökas samt att deltagandet är frivilligt och anonymt. Detta informationsbrev vidarebefordras sedan till deltagande förskollärare. När ett samtycke av rektorerna hade godkänts gick vi vidare med att kontakta förskollärarna för att boka ett möte som passar dem. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) påpekar hur miljön man utför intervjun i kan påverkas genom olika faktorer. Ett av dessa är ljud. De påpekar även att platsen för intervjun influerar den intervjuades sätt att svara på frågorna som ställs. Om någon intervjuas hemma kan de svara och bete sig på ett annat sätt än vad de hade gjort vid sin arbetsplats. Detta var något som låg i åtanke då studiens intervjuer planerades då studien är ute efter deras professionella jag och inte deras privata jag. I en förskola kan omgivningen väldigt lätt bli störande om man inte befinner sig vid en avskild plats på förskolan, därav genomfördes intervjuerna vid avskilda grupperum utan möjliga påverkan från omgivningen.

Som tidigare nämnts användes halvstrukturerade intervjuer som metod i studien. Vi sammanställde ett antal frågor i relation till studiens forskningsfrågor och syfte som användes vid alla intervjutillfällen som stöd för att kunna hålla sig och samtala om ämnet som undersöks. Detta användes också för att hålla en mer öppen intervju och främja förskollärares möjlighet att uttrycka och reflektera över sina uppfattningar kring ämnet inkludering av barn i behov av särskilt stöd i förskolan.

5.2.1 Ljudupptagning och transkription

Under intervjun användes ljudinspelningar. Detta gjordes med tanke på vad Bjørndal (2005) skriver angående ljudinspelning där författaren påpekar två olika fördelar med ljudinspelning. Den första menar han är att man inte missar något viktigt som framgår under intervjun. Detta är genom att man kan gå tillbaka och lyssna på ljudinspelningen för att återupprepa det som sagts och man kanske missade första gången. Den andra fördelen påpekar Bjørndal (2005) är att man kan få syn på något nytt och intressant, att man kan välja att fokusera på olika detaljer

då man lyssnar på ljudinspelningen. Första gången man lyssnar kan man lyssna på en viss detalj och sedan koncentrera sig på en annan detalj av intervjun nästa gång man analyserar. Genom detta kan man skapa en djupare förståelse av de intervjuer man spelat in och då skapas det en möjlighet att kunna gå tillbaka och reflektera vidare.

Bjørndal (2005) påpekar att det är viktigt att vara konsekvent när man transkriberar sin ljudinspelning, då ljudinspelningen ska översättas till text. Författaren menar att detta är viktigt då det är lätt att göra egna tolkningar ifall man inte är konsekvent, vilket kan påverka hur vi tolkar och framhäver deras svar. Detta i sin tur skulle kunna göra studien i sig inkonsekvent genom att analysen av materialet kan resultera i olika tolkningar från flera individer.

5.3 Analysmetod

Studiens analysmetod bygger på det som Öberg (2015) tar upp angående analys av empiri. Han påpekar att analysen inleds genom transkribering av de inspelade intervjuerna för att sedan kunna sortera ut relevant empiri för vidare analys. Genom att man får fram den relevanta empirin fortsätter analysen med att kategorisera och koppla samman empirin med studien. Denna studie utgår från en fenomenografisk ansats, vilket innebär att den är ute efter individers uppfattningar kring ett valt fenomen. Därigenom kategoriseras empirin in i olika uppfattningar som är relevanta till studiens forskningsfrågor och syfte för att framhäva variationen av uppfattningar.

Detta leder vidare in på hur genomförandet av analysen har gått till och vilka steg som tagits. Transkriberingens analys har sin grund i det Svensson och Åkerblom (2020) skriver om där de påpekar att det första man kan göra under sin analys är att lyssna igenom materialet man insamlat. Därefter tar man ut olika delar av materialet som man finner relevant för studien och det studien söker. Detta är något som valts att göras under vår analys för att på ett strukturerat sätt separera det intressanta ifrån det som är irrelevant för studiens syfte. Studien utgår ifrån en fenomenografisk teori och målet är därigenom att lyfta fram variationen av uppfattningar kring ämnet i fråga. Utifrån denna synvinkel har empiri strukturerats utefter uppfattningarna som uttryckts som är relevanta för studiens syfte och forskningsfrågor. Målet har varit att skapa en helhetsbild ifrån den relevanta empirin som framkommit i intervjuerna. Empirin har sorterats och sedan kategoriserats tillsammans med liknande uppfattningar samt variation i uppfattningarna som framkommit i intervjuerna. Då vi är tre studenter har vi tillsammans suttit i gruppen och gjort analysen. Vi har tillsammans kategoriserat och sorterat empirin i olika omgångar för att få fram det vi undersöker och då kunnat sammanställa en analys från de olika intervjuerna vi genomfört.

6 Urval

Valet av medverkande i studien är inriktat på förskollärare inom Göteborgs kommun, Kungälv kommun samt Stenungssunds kommun. Vi har besökt tre olika förskolor i respektive kommun där vi har intervjuat en förskollärare vid varje förskola. Åberg-Bengtsson och Pramling (2020) lyfter vikten av att se över populationen för att på så sätt få de svar man behöver för att nå studiens syfte. Urvalet av förskolorna och förskollärarna har gjorts i åtanke för att kunna främja möjligheten till variation då det kommer till förskollärares uppfattningar kring ämnet. Med ett större urval av förskolor finns det möjlighet att öka variationen i uppfattningarna då dessa olika förskolor har olika ledningar i form av rektorer och huvudmän

och detta kan påverka förskollärares arbetssätt samt förhållningssätt i de olika förskoleverksamheterna. Deltagarna i studien har blivit utvalda genom strategiskt urval, vilket innebär att urvalet av deltagare skall innefatta individer som anses ha relevant kunskap inom det valda ämnet och studiens syfte (Eriksson Barajas m.fl., 2013). Genom detta har urvalet av deltagarna blivit individer som besitter en förskolläraryrkesutbildning och är verksam i yrkesprofessionen i dagsläget, då förskollärare är relevanta individer för att uppnå studiens syfte och kan ge relevanta uppfattningar kring ämnet. Detta urval har även gjorts eftersom förskollärare har det övergripande ansvaret när det kommer till barnen i barngrupperna.

6.1 Respondenter

Denna tabell visar förskollärarna som medverkat i studien. Deras yrkeserfarenhet som förskollärare och vilken kommun de jobbar i påvisas. Alla namn är fingerade.

Respondent	Kommun	Fiktivt namn	Erfarenhet som förskollärare
F1	Göteborg	Charlotta	10 år
F2	Göteborg	Mia	24 år
F3	Göteborg	Lisa	15 år
F4	Kungälv	Ronja	21 år
F5	Kungälv	Karolina	37 år
F6	Kungälv	Sofia	25 år
F7	Stenungsund	Paula	25 år
F8	Stenungsund	Stina	1,5 år
F9	Stenungsund	Freja	13 år

7 Metoddiskussion

I vetenskapliga studier är det centralt att lyfta studiens validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. Nedan kommer vi att presentera dessa begrepp.

7.1 Validitet

Validitet definieras enligt Åberg–Bengtsson och Pramling (2020) som att man får reda på det som skall undersökas. Det vill säga att studiens syfte är konstant genom hela studien och att frågeställningarna blir besvarade. Empirin som samlas in under studiens gång ska styrka studiens syfte och frågeställningar, alltså behöver empirin ha en relevans till syftet med studien (Eriksson Barajas m.fl., 2013). Syftet med denna studie är att synliggöra förskollärares uppfattningar kring inkludering av barn i behov av särskilt stöd. För att kunna nå studiens syfte har vi intervjuat förskollärare i olika förskolor och sedan analyserat empirin som samlades in. Eftersom vi hållit oss till studiens syfte och forskningsfrågor genom hela studien samt att våra intervjuer har utformats efter forskningsfrågorna och syftet, så stärker detta generellt validiteten i studier.

7.2 Reliabilitet

Åberg-Bengtsson och Pramling (2020) definierar reliabilitet som att studiens resultat blir detsamma oavsett hur många gånger du genomför den. Detta kan t.ex. vara då man genomför

en enkätstudie och empirin som framkommer genom studien går att upprepa och bli detsamma ifall man genomför studien igen. För att resultatet ska kunna upprepas behöver de som genomför studien tolka empirin på liknande sätt vid varje tillfälle studien genomförs. Syftet med denna studie är att synliggöra en variation i uppfattningarna från förskollärarna och genom detta så kan det bli svårt att få en upprepning av eller likartade svar från resultatet och det är som sagt inte syftet med denna studie.

Vi har förhållit oss till att vara transparenta genom studiens gång. Transparens är en aspekt som kan ses utifrån att styrka en studie (Svensson & Ahrne, 2015). Transparens handlar om hur öppen man är med hur arbetet gått tillväga under studien, särskilt till forskningsprocessen och andra delar av arbetet. Detta är för att en studie som inte påvisar tillvägagångssättet inte öppnar upp sig för att kritiserars och framhäva sina brister samt tillkortakommanden, vilket kan resultera i att studiens trovärdighet minskar (Svensson och Ahrne, 2015). Vi har samlat in empiri från olika förskollärare, i olika förskoleverksamheter, som har jämförts med varandra för att påvisa variationen i förskollärarnas uppfattningar kring inkludering av barn i behov av särskilt stöd i förskolan (Öberg, 2015). Den insamlade empirin har jämförts med tidigare forskning för att påvisa möjliga likheter eller variation mellan forskningen och förskollärare vi intervjuat.

7.3 Generaliserbarhet

Inom den kvalitativa forskningen ses ofta generaliserbarheten som en svaghet då generalisering går ut på att säga något om en större population samt andra miljöer. Detta är något som används mer i kvantitativa studier då man har större bredd på insamlingen av data vilket kan göras utifrån sannolikhetskalkyler. Medan i kvalitativ forskning så handlar generaliserbarheten mer om att kunna överföra forskningsresultaten till olika verksamheter och situationer (Svensson och Ahrne, 2015). Det kan tänkas finnas en möjlighet att det som framkommer i vårt forskningsresultat kan överföras till andra förskoleverksamheter. De förskolor som varit med i studien är varken mer bra eller sämre på att arbeta med ett främjande av inkludering av barn i behov av särskilt stöd, därför skulle man kunna se en generalisering och överförbarhet till andra förskolor runt om i landet som jobbar på likartade sätt med inkludering av barn i behov av särskilt stöd.

8 Etiska överväganden

Hellman och Hellman (2020) skriver om att det är viktigt att reflektera över etiska överväganden i förväg så man har bättre möjlighet att planera för de etiska principerna och aspekterna som kan uppstå under studien. Detta funderade vi tidigt på, vilka etiska överväganden som möjligtvis skulle kunna uppkomma under genomförandet av studien. Vi utgick först från anvisningarna för forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet har lagt ut och som Svensson och Ahrne (2015) skriver om. Den första av dessa som vi valde att utgå ifrån är principen om informerat samtycke som innebär att personerna som ingår i studien ska bli informerade i förhand om studiens syfte och vad den innebär. Detta är för att de ska få möjlighet att avböja och neka deltagande att ingå i studien. På grund av detta valde vi att direkt informera möjliga deltagare om studiens syfte och vad deltagande i studien kommer innebära samt att det är frivilligt deltagande. Den andra principen som Svensson och Ahrne (2015) lyfter är principen om konfidentialitet. Denna princip innebär att uppgifterna som framkommer genom studien måste förhållas så anonymitet uppehålls. Det betyder att all information som kan röja identiteten på deltagarna och verksamheten ska ändras eller inte

användas i studien så utomstående inte har möjlighet att kunna identifiera deltagande eller verksamheter. Eftersom anonymitet är något återkommande har vi varit väldigt noga med att granska materialet som samlats in under studiens gång för att säkerhetsställa att anonymiteten för deltagarna uppehålls. Den tredje principen Svensson och Ahrne (2015) lyfter är principen om nyttjandekravet vilket innebär att personliga uppgifter, t.ex. personnummer, som samlats in för forskningsändamål inte används utanför forskningen. Detta har att göra med våra överväganden angående den andra principen. Vi har under studiens gång valt att hålla all information om deltagarna konfidentiellt.

9 Resultat

Genom våra intervjuer med förskollärare har det framkommit att det finns olika uppfattningar vad ett barn i behov av särskilt stöd kan tänkas innebära. Det har då blivit synligt att förskollärares uppfattning kring omfattningen av barn i behov av särskilt stöd skiljer sig mellan förskollärarna då de utgår från sina egna verksamheter och erfarenheter av att möta barn i behov av särskilt stöd. Genom dessa uppfattningar från förskollärarna så framkommer det att barn i behov av särskilt stöd kan tänkas vara: barn med diagnos (tex autism), barn med rörelsehinder, språksvårigheter och barn som är i behov av stöd i specifika situationer eller omständigheter samt då en mer generell uppfattning som lyfter att barn i behov av särskilt stöd finns i stor omfattning och kan innefatta alla barn i förskolan.

I detta avsnitt kommer studiens resultat från vår analys av intervjuerna presenteras. Resultaten kommer att presenteras som kategorier av uppfattningar: Förskollärares uppfattningar om inkludering i förskolan med fokus på barn i behov av särskilt stöd, Förskollärares uppfattningar kring inkluderings positiva effekter i barngruppen, Förskollärares uppfattningar kring inkluderings möjliga för-/nackdelar, Förskollärares uppfattningar kring svårigheter och utmaningar med inkludering av barn i behov av särskilt stöd och Förskollärares uppfattningar om sin egen kompetens och utbildningsnivå inom inkludering. Dessa uppfattningar kommer att presenteras i ordningsföljd med en huvudrubrik som sedan följs av underrubriker som innefattar olika uppfattningar från förskollärarna och varje kategori av uppfattningar avslutas med en sammanfattande analys.

9.1 Förskollärares uppfattningar om inkludering i förskolan med fokus på barn i behov av särskilt stöd.

Nedan följer några av de uppfattningar som framkommit från förskollärarna och avslutas med en sammanfattande analys av uppfattningarna.

9.1.1 Uppfattningen att inkludering innebär att alla barn inkluderas utifrån individuella förutsättningar och behov.

Under våra intervjuer med förskollärare kan vi se att de är eniga i att inkludering är viktigt i verksamheten. Likaså framkommer en uppfattning om en central del inom inkludering, det lyfts fram att främjandet av inkludering i förskolan grundas i att alla barn inkluderas utifrån sina förutsättningar och behov.

För mig är inkludering att självklart få vara med och man känner att man får vara med på sina egna villkor. Att man känner sig behövda och att man är viktig och är någon som räknas i gruppen. Och att man känner, det som jag tycker är jätte viktigt, att man ska känna att man tillför något till gruppen.

/.../ Det är att alla ska få vara med utifrån sina förutsättningar. Det kan betyda att man är med på det man mår bra av och känner att man orkar med /.../ För man kan vara delaktig på så otroligt olika sätt /.../ - Paula

9.1.2 Uppfattning att inkludering av barn i behov av särskilt stöd är något positivt men svårt

Det framkommer att det finns en kluven uppfattning till inkludering och att inkludering upplevs som en svårighet men samtidigt att det är något positivt för både barnen och arbetslaget. Det positiva med inkludering som lyfts i denna uppfattning är att arbetslaget och alla barnen växer av att ha en inkluderande barngrupp. Vidare lyfter uppfattningen att svårigheten med inkludering kan kopplas till saknaden av resurser till barnen i behov av särskilt stöd som då resulterar i att alla barn blir lidande då det är svårt att ge stöd åt alla barn och deras olika behov.

Men det är så jag är lite tudelad ena delen av mig tycker att det är en superbra tanke och det är fantastiskt att se hur barnen i behov av särskilt stöd och de övriga barnen och vi i personalen växer av att vi är tillsammans, vi får en helt annan uppfattning av vad särskilt stöd innebär, de andra övriga barnen om man ska säga än låter jättekonstigt får också en mycket öppnare attityd mot varandra sen är det ju svårt det här med liksom särskilt stöd och att man inte får några resurser till det för att då blir det ju liksom alla blir ju lidande på något sätt när man inte får några extra stöd så att jag är lite tveksam, aa jag tycker det är svårt - Charlotta

9.1.3 Uppfattningen att miljön är en viktig aspekt som påverkar inkludering av barn i behov av särskilt stöd.

Ytterligare en uppfattning om inkludering av barn i behov av särskilt stöd som lyfts fram är även att miljön kan ses som en faktor av inkludering för barn i behov av särskilt stöd i förskolan.

/.../ Dels med praktiska saker, att det ska fungera. Vad det än må vara, lugna ställen eller fysiska, utan trappsteg och allt det här som vi pratat om eller hjälpmedel /.../ - Ronja

9.1.4 Uppfattning att anpassning av verksamheten är av stor vikt för att kunna främja inkludering av alla barn i förskolan.

Vidare i uppfattningarna framkommer vikten av att anpassa verksamheten så att den inkluderar alla barn. Det påpekas även att inkludering är det enda alternativet samt att inkludering behöver utgå ifrån de individuella barnens behov genom anpassning av verksamheten för att uppnå detta.

/.../ jag tror att det är bra för alla /.../ bara jag tänker att för mig finns det inget annat alternativ /.../ som jag sa innan var drar man gränsen /.../ men alla barn ska inkluderas utifrån sina individuella behov och att man försöker anpassa verksamheten utbildningen vad man nu ska säga då efter varje barn. - Mia

9.1.5 Sammanfattande analys

Utefter detta resultat så ser vi en tydlig koppling mellan inkludering och anpassning utefter barns individuella behov och förutsättningar. Det framkommer även att förskollärarna

uppfattar att detta ansvar och genomförandet ligger på dem själva. Det har även lyfts fram att anpassning också skall ske i miljön och inte enbart vid t.ex. aktiviteter för att främja inkludering för alla barn i förskolan. Något vi har kunnat läsa av utifrån resultatet från våra intervjuer och analys är att förskollärarna framhåller en positiv inställning till inkludering men också att det uppfattas som en svårighet. Några positiva uppfattningar som har framkommit är dels att barnen skall få känna en samhörighet i gruppen och att barnen får en öppnare attityd gentemot varandra.

9.2 Förskollärares uppfattningar kring inkluderingens positiva effekter i barngruppen.

Nedan följer några av de uppfattningar som framkommit från förskollärarna och avslutas med en sammanfattande analys av uppfattningarna.

9.2.1 Uppfattning att inkludering gör barn mer tillåtande, empatiska och mer öppna för olikheter.

I intervjuerna framkom en klar uppfattning bland förskollärare då det kom till inkluderingens påverkan på alla barn i verksamheten. Förskollärarna lyfte fram uppfattningarna att barnen blev mer tillåtande för varandras olikheter och att det främjar ett öppnare klimat i barngruppen och barnen får en ökad förståelse för varandras olika behov. Vidare säger förskollärarna att det är viktigt att möta olika slags människor för att lära sig av varandra.

/.../ Då är det såhär att dom barnen blir väldigt tillåtande, dom blir väldigt empatiska, dom blir väldigt, dom ifrågasätter inte varför man ser ut eller varför man gör på ett speciellt sätt. /.../ Och då är det såhär att jag tror att vinningen med att ha barn i behov av särskilt stöd inkluderade i sin verksamhet gör att de andra barnen blir en mycket trevligare person när man kommer ut och möter andra olikheter ute. -

Freja

Jag tror att det är väldigt nyttigt för alla människor att möta olika slags människor, det tror jag är det viktigaste, att man inte blir någon slags barnelit om du förstår vad jag menar ”alla ska formas på samma sätt” så är det ju inte utan vi är olika och att man måste se olika och sen tror jag också att när man träffar barn som kanske inte kan samma saker så lär ju sig andra barn att förstå lite att man får till sig det och tar med sig det i livet – Karolina

På gruppnivå så kan jag tycka det som jag sa att man får ett öppnare klimat, barnen är inte lika alltså men då de släpper in barnen på ett helt annat sätt man är inte så mycket vi och dem utan det är det här tillsammans och vi har olika behov och vi får göra olika saker att de förstår det på ett helt annat sätt sen så kan jag se att barnen i behov av särskilt stöd växer ju otroligt mycket när dom får utmanas /.../ -

Charlotta

9.2.2 Uppfattningen att inkludering har en positiv inverkan på barns självkänsla och att tillhöra ett sammanhang

Ytterligare uppfattningar kring inkluderingens positiva påverkan framkom i intervjuerna. Denna uppfattning lyfter hur inkludering påverkar barnens självkänsla genom att de känner att de är accepterade som de är och att de känner en tillhörighet i barngruppen.

Det har ju den påverkan att man känner sig sedd, man känner sig hörd, man känner att man deltar i ett sammanhang, man tillhör ett sammanhang, man känner inte den här klumpen i magen när man ska gå till förskolan för att man tillhör gruppen. Och det tror jag socialt är det jätteviktigt /.../ - Ronja

För att inkludering är superviktigt om vi ska kunna stärka barn från att gå ifrån våran förskola med en god självkänsla. En självkänsla som säger jag kan trots att. Eller jag behövs och jag duger som jag är. och det är viktigt för alla barn. - Freja

9.2.3 Sammanfattande analys

Det har framkommit olika uppfattningar angående hur inkludering påverkar barnen i förskoleverksamhet. Det fanns en samstämmighet bland förskollärarna i uppfattningen om att inkludering bär med sig positiva aspekter då det kommer till individnivå. Detta framkom genom uppfattningarna att inkludering t.ex. främjar självkänsla och att man känner sig hörd och sedd. Då det kommer till gruppnivå framkommer det positiva uppfattningar som att inkludering framhäver ett öppnare klimat och en större acceptans för varandras olikheter.

9.3 Förskollärares uppfattningar kring inkluderingens möjliga för- och nackdelar

Nedan följer några av de uppfattningar som framkommit från förskollärarna och avslutas med en sammanfattande analys av uppfattningarna.

9.3.1 Uppfattning att fördelar med inkludering av barn i behov av särskilt stöd är att man möter olika människor och att alla får vara med på sina villkor

Det vi kunnat utläsa är att förskollärarna uppfattar att det inte finns några nackdelar med att inkludera barn i behov av stöd med resterande barngrupp. De ser enbart fördelar med inkluderande barngrupper då barnen får möta olika individer och att förskoleverksamheten möjliggör att alla barn kan vara med utifrån sina villkor och behov.

Fördelar ser jag ju jättemånga framförallt för gruppen, att vi får möta, att vi alla människor är olika och vi lär oss möta, bemöta olika människor /.../ Nackdelar, jag kan inte se några... om man tänker utifrån att alla ska vara med på sina villkor så ser jag inga nackdelar. /.../ Men mitt tankesätt är att alla ska va med på sina villkor då ser jag bara fördelar med det. /.../.
- Paula

Jag ser inga nackdelar, inga nackdelar, utan bara fördelar. För att som jag sa förut alla barn vill passa in, alla barn vill kunna vara med, alla barn vill tillhöra ett sammanhang, en grupp och bli sedda, bli hörda och nackdelar är alltså så länge du lyssnar på barnet och kanske föräldrarna vad barnet behöver så ser jag inga nackdelar, nej, med inkludering. - Ronja

9.3.2 Uppfattningen att nackdelen med inkludering är att man inte hinner stötta alla barn i barngruppen och tillgodose allas behov då barn i behov av särskilt stöd kräver mer fokus

Uppfattningar kring inkluderingens nackdelar har framkommit genom att förskollärarna uttrycker att det blir svårt att få tid till alla barn i barngruppen och kunna stötta barnens individuella behov, då vissa barn behöver mer tid och stöttning. En nackdel som lyfts fram är hur inkludering av barn i behov av särskilt stöd påverkar de barn som kommit längre i sin utveckling då de kan bli lidande i vidare lärande och utveckling då barnen i behov av särskilt stöd tar mer tid och uppmärksamhet.

Ja men barn i behov av särskilt stöd tänker jag att det kan, det blir ju mer att arbeta med dom så att tyvärr om man inte har tillräckligt med personal när man arbetar så blir det ju att dom blir lite exkluderade för att de andra tar mer tid och man glömmar av dom. Sen är det ju också det med inkludering och exkludering att dom som inte hörs tror jag är vanligt att de blir exkluderade för man ser dom inte och hör dom inte. Utan dom som hörs mest är ju dom som man mest tar till sig eller vad man ska säga. /.../ - Stina

/.../ ja men asså nackdelarna är ju det som jag nämnde att jag tycker ju att det är det är svårt att hinna med och det vilket gör att man kanske inte gör saker för att det blir jobbigt för ett barn eller svårt för ett barn vilket gör att man kanske hoppar över det som de andra behöver och då blir ju de lidande för att man inte kan stötta dem som har kommit lite längre liksom /.../ - Charlotta

9.3.3 Sammanfattande analys

Det framkommer olika uppfattningar när det kommer till fördelar samt nackdelar med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Vissa av förskollärarna uttrycker uppfattningen om att inkludering inte har några nackdelar då barnen får delta efter sina egna förutsättningar och vad barnen behöver. Andra förskollärare uttrycker dock uppfattningen att möjliga nackdelar med inkludering är att personalen inte räcker till samt att det uppfattas att tiden inte räcker till tillgodose inkluderingen och alla barn som ingår i barngruppen.

9.4 Förskollärares uppfattningar kring svårigheter och utmaningar med inkludering av barn i behov av särskilt stöd

Nedan följer några av de uppfattningar som framkommit från förskollärarna och avslutas med en sammanfattande analys av uppfattningarna.

9.4.1 Uppfattningen om att barngruppens storlek och antal personal per barn utgör en utmaning för inkludering

En utmaning som framkommer genom intervjuerna är att förskollärare uttrycker en uppfattning om att barngruppens storlek kan utgöra en svårighet då det kommer till inkludering i förskolan. De menar att det är för högt antal barn per personal i barngrupperna, vilket resulterar i en utmaning att hinna med alla barn och kunna se till både individens och gruppens behov.

/.../ det är svårt att kunna inkludera alla barn hela och hela tiden /.../ jag klagar hela tiden vi kan inte vi ska vara tre på femton vi har tre barn med särskilda behov och sen vi har många bebisar jag har redan sagt vi måste vara en till /.../ om vi var femton varje dag vi skulle inte klara det vi skulle inte klara det /.../ - Lisa

/.../ Ja. Barngruppsstorlek. Antal personal per barn. Det är ju en sån sak. /.../ Ja en strukturell utmaning. Och det finns strukturella hinder i och med detta att vi har stora barngrupper. /.../ Det

handlar ju om både antal barn per personal men också antalet kvadratmeter per barn. /.../
Barngruppsstorlek och ytan, barn och rum. - Paula

/... / 27 barn i en grupp är ju väldigt många barn, det tycker jag är för många, man kanske hade behövt vara 18 eller någonting och då pratar man ju om det här med trygghet, att barn ska lära känna varandra ordentligt och jag tycker inte man gör det när man har så mycket möten, alltså barnmöten. - Karolina

9.4.2 Uppfattning att bristande och ojämlika utbildningsnivåer i arbetslaget skapar en utmaning att arbeta mot ett gemensamt mål för inkludering med barn i behov av särskilt stöd

En utmaning som framkommer är att utbildningsnivån kan variera i arbetslaget och att denna ojämna utbildningsnivå utgör ett hinder då personalen besitter olika förutsättningar och kompetens i arbetet med att främja inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Det lyfts fram att det blir svårt att arbeta med inkludering av barn i behov av särskilt stöd, då arbetslaget behöver ha ett liknande förhållningssätt och tänk, men när utbildningsnivån skiljer sig blir detta svårt att uppnå.

/.../ det är ju svårt även de som inte behöver jättemycket stöd kan jag tycka speciellt också när man är arbetslag som där man har olika utbildningsnivå för det krävs ju att man har ett speciellt tänk på att man har samma tänk för att nå de här barnen det kan bli lite svårt när man inte har planeringstid och så där /.../ man har inte samma utbildningsnivå så man har inte samma förutsättningar att förstå vad som behövs göras så det är ju liksom en utmaning till att få ihop ett arbetslag som jobbar åt samma håll -
Charlotta

9.4.3 Uppfattning att bristen på planeringstid utgör en svårighet i arbetet med inkludering

Ytterligare en uppfattning som påvisas är bristen på planeringstid och att detta skapar ett hinder för förskollärare att kunna utföra sin yrkesprofession till fullo.

/.../ så att vi har alldeles för lite planeringstid, för att kunna göra det jobbet som jag är utbildad för att göra, anser jag. - Sofia

9.4.4 Uppfattning att miljön måste kunna förändras för att inte vara ett hinder för inkludering

Genom intervjuerna uttrycks också miljöns påverkan som ett möjligt hinder. Detta framkommer genom att om miljön är för bunden och fast utan möjlighet att vara adaptiv så utgör det ett hinder då det kommer till arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd.

Ja, det är ju miljön. Den måste man kunna förändra. Vi får inte liksom vara så här nej den där sitter där, den går inte att ändra, den blir ett hinder. Man får ändra miljön helt enkelt, målet är att skapa så lite funktionshindre omgivning vi bara kan - Ronja

9.4.5 Uppfattning att begränsning av resurser utgör en utmaning och svårighet för arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd och skapar en stress för förskollärare

Det framkommer en uppfattning om hur begränsade resurser skapar utmaning i arbetet med inkludering och att detta även utgör en stressfaktor för personalen. Uppfattningen påvisar att tillgång till mer personal och resurser hade ökat möjligheten till att tillgodose barns behov av stöd både på individ och gruppnivå. Det lyfts även fram en stress och frustration av att inte räkna till för barnen och att mycket inte hinns med pga. bristande resurser.

.../ ja det påverkar ju så dels så känner man ju en ganska frustration för att man inte kan tillfredsställa barnet som har behov av särskilda behov. Gruppen, på gruppnivå kan man inte heller riktigt tillfredsställa helt. Vi känner oss ju ganska stressade alltså just att det är så mycket vi vill men vi kan inte göra det för vi är begränsade men hade vi haft som en resurs mer eller en personal mer då hade man liksom kanske kunnat ta en liten grupp och kanske gå iväg och så hade vi kunnat ge så mycket mer till dom andras behov. Ett stressmoment skulle jag vilja säga att det är, för att man känner sig frustrerad att man inte riktigt räcker till, till någon egentligen. För dem allra minsta dem tar ju sin tid. Och de barnen med särskilda behov tar ju oftast sin tid. Kvar blir ju dem som inte tar sin tid. Men som kan ha lika mycket behov ändå givetvis. Vissa dagar så blir det ju mycket att man släcker bränder, det där planerandet kanske man inte hinns med för det är så mycket konflikter .../ - Sofia

9.4.6 Sammanfattande analys

Förskollärarna har många olika uppfattning kring svårigheter och utmaningar när det kommer till att inkludera barn i behov av särskilt stöd. Alla dessa uppfattningar tillsammans skapar en ganska bred skara utmaningar. Det handlar om allt från barngruppens storlek och begränsade resurser, t.ex. tid, vilket då utgör en mer strukturell utmaning för förskollärare. Ett annat möjligt hinder som uttrycks är ojämna utbildningsnivåer, vilket i sig skapar en kompetensutmaning då det kommer till att inkludera barn i behov av särskilt stöd. Miljöns påverkan på möjligheten till inkludering lyfts även som ett möjligt hinder ifall den inte är adaptiv nog att möjliggöra deltagande för alla barn. Utifrån de utmaningar och svårigheter som framkommit och lyfts fram så kan vi även se att detta skapar en stress hos förskollärarna. Uppfattningen att begränsning av resurser skapar en utmaning för förskollärarna är något som är återkommande men att det också framkommer som en stressfaktor är enligt oss något viktigt att lyfta fram.

9.5 Förskollärares uppfattningar om sin egen kompetens och utbildningsnivå inom inkludering

Nedan följer några av de uppfattningar som framkommit från förskollärarna och avslutas med en sammanfattande analys av uppfattningarna.

9.5.1 Uppfattning att man har god utbildning och kompetens inom inkludering av barn i behov av särskilt stöd

Det uttrycks en liknande uppfattning kring utbildningsnivån och kompetensen när det kommer till inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Det framkom i deras uppfattningar att de har fått bra utbildning samt uppfattar sin kompetens som hög. Detta kan vi se främjar deras arbete med inkludering men det lyfts även fram att det alltid går att lära sig mer och öka

sin kompetens. En annan uppfattning som även framkommer är att de fått möjlighet till utbildning men att det saknas praktiskt stöd när det väl kommer till att främja kunskapen och arbetet med inkludering.

.../ Ja asså. Jag skulle nog säga att jag har valt, jag tycker att det här är otroligt intressant, det här är något som ligger mig väldigt varmt om hjärtat så jag har gått ganska många utbildningar och fortbildningar kring detta. För jag tycker det, och läst ganska mycket litteratur, för jag tycker det här är väldigt intressant. Men jag kan aldrig säga att jag är fullärd. För då, man kan alltid bli duktigare och alltid bli bättre. .../ Man kan alltid, definitivt, detta är ett så viktigt ämne så att det är, att förstå alla barn så måste man förstå allas olikheter och hur man kan hjälpa dom att få verktygen att hantera sin vardag på ett så bra sätt och må bra .../ - Paula

Jag tycker att jag har fått ganska mycket utbildning och jag får ganska mycket stöttning, det som jag ibland kan sakna är väl det här ”kom och hjälp mig i verkliga livet”, man kan sitta och prata med en specialpedagog, man kan få tips, man kan läsa böcker som handlar om hur man ska bemöta olika slags människor som kan hjälpa en jättemycket, man kan få tips om tecken som stöd och allt möjligt, men sen kan man ändå stå där och tänka ja men hallå kom hit nu och hjälp mig, hur gör jag nu, hjälp mig praktiskt .../ - Karolina

jag är liksom, jag är intresserad av det och har liksom samlat på mig mycket liksom, jag tror att jag har ganska, ja stark kompetens .../ - Mia

9.5.2 Uppfattningen att de känner en bristande kompetens och utbildning inom inkludering av barn i behov av särskilt stöd

Det framkom även uppfattning i intervjuerna att kompetensen inte riktigt räcker till för att stödja alla barn i verksamheten. I förskollärarna Sofia och Stinas uppfattningar har vi kunnat se att det finns brister i den egna kompetensen. Sofia, som vidareutbildar sig till specialpedagog, betonar att det är en brist även på utbildningsnivån för förskollärare. Hon menar att den kompetensen som hon får genom sin vidareutbildning redan borde ha funnits mer i förskollärarytbildningen och att detta är något som saknats som förskollärare, något alla förskollärare borde få. Detta är något vi också kan se att Stina uttrycker i sin uppfattning, att som enbart förskollärare inte har den kompetensen eller kunskapen för att kunna stötta alla barn och speciellt barnen i behov av stöd. För att möjliggöra stöd för barnen med olika särskilda behov behöver de koppla in en specialpedagog för att kunna få de verktyg som de behöver för att kunna stötta dessa barn.

[Läser till specialpedagog] .../men innan jag började läsa så kände jag ju att, eller så tyckte jag ju inte att jag liksom att jag kanske alltid räckte till. Nu med den här nya kunskapen jag har då känner jag ju liksom att detta skulle ju alla haft. Det är ju den här biten jag har saknat som förskollärare .../ och det är klart att man blir ju mer medveten om när man studerar på olika begrepp då inkludering och exkludering och allt vad det nu är men jag vet att jag har tänkt det att det är ju det här jag skulle haft redan på grundutbildningen mycket utav det här .../ - Sofia

.../ För att vi, vi själva har, inte dom kunskaperna riktigt som man kanske skulle behöva ha i verksamheten för att kunna stötta dom på bästa sätt. Men anser vi att vi har barn som behöver extra stöd eller mycket stöd så kopplar vi alltid in specialpedagog för att kunna få verktyg för att kunna stötta dom extra bra. - Stina

9.5.3 Sammanfattande analys

Bland förskollärarna kunde vi se att det fanns olika uppfattningar kring sin egen kompetens och graden på utbildning. Vissa av förskollärarna uppfattar sin kompetens som god och även att utbildningsnivån var relativt tillräcklig för att kunna främja inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Vi kunde även se att det framkom förskollärare som uppfattade sin kompetens och utbildningsgraden som låg, att det finns en bristande kunskap inom sin egen kompetens samt förskollärarytbildningen för att kunna inkludera och stötta barn i behov av särskilt stöd. Något som var gemensamt för alla var uppfattningen att det behövdes mer praktiskt stöd i verksamheten för att man skulle kunna arbeta främjande mot inkludering. Detta sas i form av önskan för specialpedagog som skulle kunna bidra med verktyg, då det genom några av förskollärarna kom fram att de själva saknar kunskapen och kompetens för att kunna genomföra arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Det framgick att förskollärare borde få mer kunskap för att kunna öka sin kompetens gentemot inkludering av barn i behov av särskilt stöd så att det inte enbart är specialpedagoger som besitter högre kompetens och kunskap, då det i själva verket är förskollärarna som dagligen arbetar med barnen och möter dessa olika behov.

10 Diskussion

I vår diskussion så har vi valt att använda oss utav studiens frågeställningar som rubriker. Diskussionen är indelad i tre olika delar och varje del har en frågeställning som rubrik. Detta gjordes för att få en tydligare indelning i diskussionen och att knyta an frågeställningarna till tidigare forskning och analysens resultat för att då kunna diskutera utifrån detta.

10.1 Vilka olika uppfattningar finns det bland förskollärare när det kommer till fenomenet inkludering angående barn i behov av särskilt stöd

I resultatet ovan så har det framkommit att det finns en variation i förskollärares uppfattningar om inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Uppfattningarna som framkom visade också på att det finns olika tolkningar på vad barn i behov av särskilt stöd innebär och i vilken omfattning det gäller. Oavsett uppfattning på vad barn i behov av stöd innebär så kan vi utifrån resultatet uppfatta att förskollärarna är samstämmiga i sina uppfattningar om inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Det lyfts fram som en central faktor i vad inkluderingen av barn i behov av särskilt stöd innebär och det är att barnen inkluderas utefter sina individuella behov och förutsättningar då de deltar i barngrupperna tillsammans med de andra barnen. Denna syn på inkludering samstämmer med tidigare forskning där Sucuoğlu m.fl. (2013) påpekar att inkludering kan definieras som att barn i behov av särskilt stöd ingår i förskoleverksamhet tillsammans med andra barn i barngruppen.

I analysen framkom det uppfattningar bland förskollärarna att inkludering av barn i behov av särskilt stöd för med sig flera fördelar som bidrar till positiva effekter för barnen i förskolan, vare sig de har behov av särskilt stöd eller inte. I resultatet framkommer det att samtliga förskollärare som intervjuades uttryckte en samsyn över detta. De framkom att inkludering bidrog till ett öppnare klimat i barngruppen samt en stärkande känsla av gemenskap och samhörighet. I och med detta påpekades också att samspelet som uppkom genom

inkluderingen och gemenskapen främjade att barnen blir mer empatiska och tillåtande till varandras olikheter. Detta påpekades också främja en positiv självkänsla för barnen i behov av särskilt stöd. Detta är i linje med det Noggle och Stites (2017) påpekar hur inkludering kan stärka och öka känslan av tillhörighet i barngruppen då barnen kan bygga på sina sociala relationer. De menar vidare att detta ökar barnen i behov av särskilt stöds sociala utveckling. Även Sucuoğlu m.fl. (2013) påpekar hur inkludering främjar en positiv och accepterande miljö där barn inte ses som annorlunda eller får negativa attityder riktade mot sig. Barnen som inte är i behov av särskilt stöd får också en mer positiv syn och möjlighet att hjälpa sina kamrater som är i behov av stöd. Genom detta ser vi en klar koppling mellan förskollärarnas uttryckta uppfattningar om fördelarna med inkludering och tidigare forsknings uttryckta fördelar. Både förskollärarnas uppfattningar och forskningens slutsatser pekar mot flera sociala fördelar för barnen i barngrupperna genom ett samspel och deltagande tillsammans. Vi menar att denna studie framhäver en klar koppling mellan hur förskollärarna i studien uppfattar hur inkludering bidrar till positiva aspekter för barnen i barngrupperna och hur det samstämmer med vad tidigare forskning kommit fram till.

Utöver förskollärarnas positiva uppfattningar kring fördelar med inkludering för barngruppen uttrycks även en gemensam uppfattning om att arbetet för inkludering är av stor vikt. Dock uttrycktes även en variation av uppfattningar angående inkludering som både något positivt men att det var svårt då avsaknaden av bland annat resurser motverkade möjligheten att arbeta främjande för inkludering. Den gemensamma uppfattningen kring arbetet med inkludering framkommer dock genom att samtliga förskollärare uttrycker positiva fördelar samt att arbetet för inkludering har stor betydelse för barn i behov av särskilt stöd. Detta är något som kan kopplas till det Sucuoğlu m.fl. (2013) skriver angående förskollärarnas roll då det kommer till inkludering. De påpekar att förskollärarna är de som skapar möjligheter och möjliggör för alla barn att känna sig delaktiga. Detta kan förklara varför en av förskollärarna uttryckte en tudelning i uppfattningen då det kom till arbetet för att främja inkludering då bristen av resurser motverkade hennes möjlighet att möjliggöra inkludering för alla barnen i förskolan. Uppfattningen visar att hon har en positiv inställning gentemot inkludering av barn i behov av särskilt stöd men samtidigt delas hennes uppfattning genom att det finns en svårighet att främja arbetet med inkludering av alla barn, därav upplevs en tudelning i uppfattningen.

Studiens syfte att synliggöra förskollärares uppfattningar kring inkludering av barn i behov av särskilt stöd är viktigt då tidigare forskning påpekar att det finns en koppling mellan förskollärares inställning till inkludering och hur man arbetar för inkludering. Särskilt då det har framkommit att positiva inställning är en central faktor för att arbetet för inkludering ska bli framgångsrikt (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014). Studiens resultat visar att förskollärare ser de positiva effekterna som inkludering av barn i behov av särskilt stöd ger till barngruppen. Zakirova Engstrand och Roll-Pettersson (2014) har påpekat tidigare att en central faktor för att inkludering ska bli framgångsrik är när förskollärarna enhälligt framhäver positivitet inför arbetet för inkludering. Däremot framkommer en variation i känslan inför arbetet då resurser inte räcker till. Detta menar vi kan vara en faktor som utifrån Zakirova Engstrand och Roll-Pettersson (2014) motverkar den positiva känslan.

10.2 Vilka olika uppfattningar har förskollärare angående utmaningar och svårigheter när det kommer till inkludering i förskolan med fokus på barn i behov av särskilt stöd?

Som framkommit tidigare i diskussionen kunde vi se en samstämmig uppfattning hos förskollärarna, att de har en positiv inställning gentemot arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Dock har det visat sig både i tidigare forskning och resultatet av vår analys att inkludering av barn i behov av särskilt stöd bär med sig en del svårigheter vilket resulterar i utmaningar för förskollärare att främja arbetet för inkludering av alla barn i förskolan. Tidigare nämndes det en tudelning i uppfattningarna om inkludering av barn i behov av särskilt stöd där inkluderingen uppfattas som något positivt men svårt då t.ex. avsaknaden av resurser, ojämn kompetens- och utbildningsnivå samt för stora barngrupper utgör utmaningar för förskollärarna att främja arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd.

Något som framgår av förskollärares uppfattningar är att svårigheter med arbete för främjande av inkludering är att barngrupperna är för stora. De uttrycker att det är svårt att kunna inkludera alla barn när de saknas personal. Detta är något som samtliga av förskollärarna har uttryckt som ett hinder och en svårighet i arbetet, vilket även är något som Hestenes m.fl. (2008) lyfter som en av de bärande faktorerna då det kommer till kvaliteten i förskoleverksamheter och främjande för arbetet med inkludering i förskolan. De lyfter att förskolor som har mindre barngrupper har högre kvalitet än verksamheter med större barngrupper. Likaså menar de att antalet förskollärare per barn påverkar kvaliteten där verksamheter med mindre antal barn per förskollärare hade högre kvalitet i deras mätningar. Det framkom i intervjuerna att en av förskollärarna, som varit verksam i förskoleverksamhet i 37 år, påpekade att barngruppens storlek har varit något som diskuterats och setts som ett återkommande problem sedan hon började arbeta i förskolans verksamhet.

Vidare så lyfter Hestenes m.fl. (2008) att utbildningsnivån inom arbetslagen och förskolorna påverkar kvaliteten. De påvisar att de förskolor som har mer utbildad personal har en högre kvalitet i sina förskoleverksamheter, vilket också påverkar kvaliteten på arbetet med att främja inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Detta kan då kopplas till de uppfattningar förskollärare hade i våra intervjuer kring hur ojämn kompetens- och utbildningsnivån inom arbetslagen kan utgöra en utmaning att arbeta främjande för inkludering av alla barn. Förskollärarna menar att det är en svårighet när det kommer till att försöka anpassa utbildningen så att den tillgodoser alla barns rätt till behov av stöd och likvärdig utbildning. Det lyfts fram i uppfattningarna att utmaningen också resulterar i att arbeta med olika förutsättningar och kompetenser utgör en svårighet att arbeta mot samma mål samt att få arbetslaget att ha samma "tänk" i arbete med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Detta kan kopplas till det som tidigare nämnts i tidigare forskning, att det tydligt är en stor saknad av utbildning inom specialpedagogik i svenska förskollärarytbildningar (Lundqvist m.fl., 2016). Det framkommer även i tidigare forskning att bristen på utbildning och förskollärares olika kompetenser kan skapa ett hinder för att kunna arbeta främjande för inkludering av barn i behov av särskilt stöd i förskoleverksamheten (Zakirova Engstrand & Roll-Pettersson, 2014). En ojämn kompetens och utbildningsnivå kan ses som en stor utmaning för både förskollärarna men även resterande arbetslag. Eftersom det framkommer att förskollärarna, som har en högskoleutbildning i ryggen, upplever en brist på kompetens och utbildning inom inkludering och egenskaper hos barn i behov av särskilt stöd så kan man förstå att resterande arbetslag som inte besitter en förskollärarytbildning upplever en starkare brist på sin kompetens. Förutsättningar i arbetslaget blir då ojämna och olika vilket påverkar arbetet att fortgå mot en främjande inkludering för alla barn och utgör då ett stort hinder i det fortsatta arbetet.

Det står även i Läroplan för förskolan (2018) att förskolan ska utgå ifrån alla barns olika förutsättningar och behov för att möjliggöra en anpassning av verksamheten. Barn i behov av stöd ska uppmärksammas extra och få anpassad stöttning, ledning och stimulans utifrån sina individuella behov och förutsättningar (Läroplan för förskolan, 2018). Utifrån det läroplanen säger och det förskollärarna uttrycker i studien kan man förstå vikten av utbildning och kompetens i arbetslaget samt storleken på barngrupp. Om barngrupperna är för stora och kompetens saknas i arbetslaget utgör detta en utmaning att uppnå det läroplanen ställer som krav på förskollärare och resterande arbetslag. Vidare kan man tänka sig att antalet barn och uppfattning av otillräcklig eller tillräcklig kompetens i arbetslaget kräver möjlighet till planering och strukturering av verksamheten för att tillgodose alla barn i barngruppen. Däremot framkommer det genom vår studie att förskollärare uppfattar en avsaknad av planeringstid som en utmaning när de kommer till hur de ska utföra en undervisning för alla barn. En av förskollärarna lyfter just det med att denna avsaknad leder till att arbetet blir lidande och att man inte hinner planera inför den verksamhet man är utbildad för att ansvara över. Detta blir då ett dilemma utifrån tidigare forskning som påpekar att förskollärare har en viktig roll för arbetet att främja inkludering, det är de som skapar möjligheter för alla barn att känna sig delaktiga (Sucuoğlu m.fl., 2013).

Då det tydligt går att utläsa från förskollärares uppfattningar om svårigheter och utmaningar i verksamheterna med arbetet för inkludering med barn i behov av särskilt stöd, kan man då se att dessa svårigheter och utmaningar utgör stora faktorer som hämmar arbetet för inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Som tidigare påvisat så är inkludering av stor vikt i förskolan och finns med i både läroplan och skollag. Förskollärare ska förhålla sig till styrdokument och tidigare forskning kring inkludering av barn i behov av särskilt stöd samtidigt som de möts av dessa utmaningar som hämmar arbetet att möjliggöra främjandet av inkludering med alla barn i förskolan.

10.3 Vilka olika uppfattningar förekommer bland förskollärare på sin egen kompetens kring att inkludera barn i behov av särskilt stöd i förskolan?

När det kommer till sin egen kompetens bland förskollärare uppfattar flera av dem att den är hög och att de känner en nyfikenhet till att lära sig mer inom ämnet. Det framkommer dock uppfattningar från andra förskollärare att de har bristande kompetens och vidareutbildning för att kunna främja arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Ofta får specialpedagoger kopplas in för att ge förskollärarna praktiska verktyg för att kunna inkludera barn i behov av stöd och anpassa förskoleverksamheten så att den tillgodoser barnens behov och förutsättningar. Alltså har det framkommit att förskollärarna inte besitter tillräckligt med strategier och praktiska verktyg inom detta område, då bristen på utbildning inom specialpedagogik utgör en faktor som skapar svårigheter med att inkludera barn i behov av stöd i resterande barngrupp.

Flera förskollärare uttrycker att det är de själva som samlat på sig kompetens genom exempelvis litteratur och föreläsningar, då det är av eget intresse att ta reda på mer inom området. Genom detta och våra intervjuer kan man utläsa att en ökad kompetens inom specialpedagogik och inkludering av barn i behov av särskilt stöd för det mesta helt enkelt kommer från förskollärarnas eget intresse och inte från förskoleverksamheten. Uppfattningar påvisar att förskollärarna har behövt och behöver samla på sig mer kompetens inom

specialpedagogiken för att kunna främja inkludering av barn i behov av stöd och kunna anpassa vardagen i förskolan så att den tillgodoser alla barn, deras behov samt förutsättningar. Inkludering är ett pågående arbete som hela tiden kan komma att ändras då barngruppernas konstellationer ständigt förändras och är utformade på olika sätt, så vi kan förstå att förskollärare söker mer kompetens inom området för att kunna öka möjligheten för främjandet av inkludering och att detta arbete är relevant och pågående.

Utifrån uppfattningarna kring sin egen kompetens och utbildning kan vi se en koppling till det som Asp-Onsjö (2017) lyfter om att man i yrkesrollen som förskollärare ska ha en grundläggande specialpedagogisk kompetens och då ha tillräckligt med kompetens för att skapa möjligheter för "En skola för alla". Som tidigare nämnts så är detta något som även betonas i styrdokument för förskolan, att förskolan ska anpassa, tillgodose och stödja varje barns behov och förutsättningar (Läroplan för förskolan, 2018). Utifrån detta kan man se att detta är något som läggs stor vikt på och uppenbarligen något som förskollärare förväntas ha kompetens och utbildning inom. Dock så har tidigare forskning påvisat att det inte finns tillräckligt med utbildning inom specialpedagogiken i förskollärarytbildningar (Uusimaki m.fl., 2020).

Vidare så vill vi som blivande förskollärare lyfta vikten av varför specialpedagogik är viktigt. Uusimaki m.fl. (2020) påvisar att var fjärde barn i svenska förskolor är i behov av någon form av särskilt stöd, därigenom anser vi att kunskapen inom specialpedagogik gynnar oss i vår blivande yrkesroll som förskollärare till att bli tryggare och få ett större självförtroende inom området. Det är också viktigt för att kunna bidra med stöd till dem barn som behöver det extra mycket och för att som förskollärare kunna främja arbetet med en inkluderande förskola. I och med vår studie så har vi fått en bredare och djupare kunskap om inkludering och vad det innebär för barn i behov av särskilt stöd. Genom arbetet i denna studie så har vi fått en ökad förståelse för de positiva effekterna som inkludering bär med sig för alla barn i förskolan, vare sig de har behov av stöd eller inte.

Av vår studie har vi kommit fram till slutsatsen att inkludering av barn i behov av särskilt stöd är något positivt ur flera aspekter men att det för med sig utmaningar och p.g.a. olika faktorer är svårt att främja i praktiken. Tillgången till olika slags resurser och hjälpmedel för förskollärare kan behövas ses över, så att främjandet för inkludering av barn i behov av särskilt stöd kan fortgå och för att förskollärarna inte ska bära ytterligare detta ansvar på sina axlar.

10.4 Studiens implikationer

I vår studie har det framkommit många olika uppfattningar kring inkludering av barn i behov av särskilt stöd och det har varit väldigt intressant att undersöka detta. Övergripande uppfattningar som delades hos förskollärarna är att de uppfattar inkludering av barn i behov av särskilt stöd som något positivt men att det bär med sig en del utmaningar och svårigheter. Under studiens gång så har det väckts en del tankar och funderingar hos oss förskollärarytstudenter om vår kommande yrkesprofession. Förskollärarna i studien har påpekat i sina uppfattningar att det inte finns tillräcklig med planeringstid för arbetet med inkludering av alla barn i förskolan samt att barngrupperna är för stora vilket även resulterar i att alla barn inte alltid hinns med. Dessa faktorer skapar hinder för förskollärarna att främja arbetet för inkludering och att kunna tillgodose alla barn och deras behov samt förutsättningar. Med en avsaknad av planeringstid och för stora barngrupper så ställer vi oss frågan hur man som

förskollärare skall göra det möjligt att främja inkludering av barn i behov av särskilt stöd eftersom barn i behov av stöd ofta kräver mer uppmärksamhet, planering och stöttning. Förskollärare har ett väldigt stort och övergripande ansvar i barngrupperna och ska förhålla sig till styrdokumentet, och en konsekvens av för stora barngrupper och tidsbrist är att man inte kan tillgodose, stötta och hinna med alla barn utifrån deras individuella behov. Ytterligare en utmaning som framkommit i studiens resultat är att det finns en ojämn utbildningsnivå inom vissa arbetslag i förskolan. Som förskollärare går man en utbildning på 3,5 år och får till sig mycket kunskap inom yrkesprofessionen och som tidigare nämnts besitter förskollärare ett stort ansvar i förskolan. När man då redan kämpar mot tidsbrist och för stora barngrupper och även att man jobbar i ett arbetslag med en ojämn utbildningsnivå, kan detta tänkas leda till att ännu mer ansvar läggs på förskollärarna. Detta är också något som vi reflekterat över under studiens gång hur man som förskollärare jobbar i ett arbetslag med kollegor som inte besitter samma kompetens och utbildning vilket då i sin tur gör att man är i ett arbetslag som inte har samma förutsättningar att främja ett inkluderande arbetssätt. Konsekvensen av detta som vi kan se är att en ojämn utbildnings/kompetensnivå inom arbetslaget kan påverka förskollärares inställning gentemot inkludering genom att det kan tänkas förstärka en osäkerhet hos förskollärarna och riskerar det kollegiala arbetet för inkludering av barn i behov av särskilt stöd minskas.

Enligt Läroplan för förskolan (2018) så står det att varje barns individuella behov och förutsättningar ska tillgodoses och att förskolan ska anpassas efter detta. Resultatet av analysen och tidigare forskning visar att förskollärare upplever att det finns en avsaknad av praktiska verktyg samt brist på kompetens för att främja arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Vi ställer då dessa uppfattningar från förskollärarna mot läroplanen och funderingar som väckts är hur man som förskollärare ska kunna främja eller möjliggöra ett inkluderande arbetssätt om tillräckliga verktyg eller strategier inte finns att tillhandahålla? I uppfattningarna framkom det att tillgången till både stöd från till exempel rektor och tillgången till resurser som tex specialpedagog såg olika ut. Detta är något som vi tänker egentligen borde se mer lika ut i förskoleverksamheter då detta kan tänkas ge eller stjälpa förutsättningarna för att främja arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Eftersom det dels framkommit i uppfattningarna att vissa förskollärare uppfattar att de inte har tillräckligt med praktiska verktyg, strategier eller stöd. En tänkbar implikation utifrån studiens resultat och tidigare forskning kring förskollärares grundkompetens är att den skall stärkas och då få en bredare kompetens samt utbildning inom specialpedagogiken. Konsekvenser som kan bli utifrån detta är att förskollärare känner en större press och får ytterligare ansvar som kan vara negativ för professionen. Det finns en annan yrkesprofession, vilket är specialpedagoger, som har detta ansvar och utbildning och förskolan ska ha tillgång till specialpedagog som resurs.

Går vi då vidare och ser detta ur ett större perspektiv så kan vi se till organisationsnivån och undra varför stödet från rektor och tillgången till specialpedagog och andra resurser ser så olika ut runt i förskolorna. Eftersom det ser så pass olika ut i förskolorna med tillgången till resurser och stöd för förskollärarna så kan detta leda till att det blir konsekvenser i form av att det inte finns förutsättningar för vissa förskollärare att kunna tillgodose varje barns individuella behov. En praktisk implikation hade kunnat vara att stärka upp från olika håll så att förskollärare kan arbeta främjande med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Några av dessa skulle kunna vara mer specialpedagoger och mer avsatt tid för planering för förskollärare så att det kan utnyttja sin grundkompetens och även att de får stöd av specialpedagog när det behövs.

10.5 Förslag till vidare forskning

Denna studie lyfter förskollärares uppfattningar kring inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Studien utgår ifrån förskollärarna och hur de själva uppfattar sin kompetens och hur det ser ut i deras verksamheter. Vidare forskning som skulle vara intressant att undersöka är hur det ser ut och uppfattas på en organisatorisk nivå där man undersöker inte enbart förskollärarnas uppfattningar, utan även hur rektorer och andra ser på ämnet och möjligheten till specialpedagog och andra hjälpmedel. I en sådan studie skulle man kunna granska möjligheten till specialpedagog och faktorer som möjliggör eller hindrar tillgången samt uppfattningen som rektorer och huvudmän har angående arbetet och hur de förhåller sig till ämnet. Anledningen till att detta skulle vara intressant som vidare forskning är att vår studie enbart fokuserat på förskollärare och hur de uppfattar ämnet. Genom att inkludera rektorer och huvudmän angående arbetet skulle man kunna få en klar bild över hur arbetet uppfattas på en helhets nivå och inte enbart bland de som arbetar i verksamheten. Rektorer är de som ansvarar för att ansöka om specialpedagog och möjligheten till andra hjälpmedel. Att få en större överblick över hur de uppfattar inkludering kan kanske ge en kompletterande bild över struktureringen och tillgången till specialpedagoger och andra hjälpmedel. Synen på att ansvaret hamnar på förskollärare skulle även kunna lyftas i en sådan studie och hur rektorer ser på det då förskollärare uttrycker att de inte har tillräcklig utbildningsnivå. Huvudmännens ansvar är att utveckla utbildningen och ser till att det finns möjlighet att bedriva kvalitetsarbete. Som vidare forskning hade man kunnat gå in mer på djupet kring huvudmännens styrning kring fördelning och likvärdighet av olika resurser som förskolan kan tillhandahålla, eftersom det framkommit i studiens resultat att tillgången till resurser uppfattas olika.

I denna studie har det framkommit hur förskollärare uppfattar en ojämn kompetens och utbildningsnivå i arbetslagen. Vidare hade man kunnat samla in uppfattningar från resterande personal som jobbar i barngrupperna för att se om det finns stor variation mellan uppfattningarna mellan parterna med olika utbildnings- och kompetensnivå. Vidare kan man även undersöka om det kan tänkas påverka arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd eller deras uppfattningar. Detta vore intressant att forska vidare på eftersom det är blandad personal i förskolorna som besitter olika typer av utbildning, kompetens och erfarenheter men oavsett yrkestitel så jobbar de alla utifrån samma läroplan samt skollag och arbetar med barn. Kanske kan alla dessa uppfattningar från olika utbildnings- och kompetensnivå ha en påverkan på arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd och hur resterande personal kan tänkas uppfatta arbetet med inkludering när de inte besitter samma utbildning och kompetens som förskollärarna men arbetar utifrån samma läroplan och skollag.

11 Referenslista

- Asp-Onsjö, L. (2017). Specialpedagogik - arbete med elever i skolsvårigheter. I U. P. Lundgren, R. Säljö, & C. Liberg (red.), *Lärande, skola, bildning. Grundbok för lärare* (s. 395-410). Stockholm: Natur & Kultur.
- Bjørndal, C. (2005). *Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap. Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s.34-54). Stockholm: Liber.
- Hellman, A. & Hellman, J. (2020). Etnografi och deltagande observation. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red.), *Metodologi för studier i, om och med förskolan* (s. 147-166). Malmö: Gleerups.
- Hestenes, L, L., Cassidy, J, D., & Shim J. (2008). Quality in Inclusive Preschool Classrooms. *Early Education and Development*, 19(4), 519-540.
<https://search-ebscohost-com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=ejh&AN=33826628&site=ehost-live>
- Lundqvist, J., Allodi Westling, M. & Siljehag, E. (2016). Characteristics of Swedish preschools that provide education and care to children with special educational needs. *European Journal of Special Needs Education*, 31(1), 124-139.
<https://search-ebscohost-com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=ejh&AN=111868875&site=ehost-live>
- Noggle, K. A., & Stites, L. M. (2018). Inclusion and Preschoolers Who Are Typically Developing: The Lived Experience. *Early Childhood Education Journal*, 46(5), 511–522. <https://search-ebscohost-com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=ejh&AN=130896755&site=ehost-live>
- Pramling, N. (2020). Vad utmärker vetenskaplig kunskap?. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red.), *Metodologi för studier i, om och med förskolan* (s. 15-36). Malmö: Gleerups.
- Rakap, A., Cig, O., & Parlak-Rakap, A. (2017). Preparing preschool teacher candidates for inclusion: impact of two special education courses on their perspectives. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 17(2), 98–109.

<https://search-ebshost-com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=ehh&AN=122380805&site=ehost-live>

SFS 2010:800. Skollag.

Skollag (2010:800) Svensk författningssamling 2010:2010:800 t.o.m. SFS 2021:452 – Riksdagen

Läroplan för förskolan: Reviderad 2019. (2018) Skolverket.

Svensson, P. & Ahrne, G. (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 17 - 33). Stockholm: Liber.

Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., İşcen Karasu, F., Demir, S., & Akalin, S. (2013). Inclusive Preschool Teachers: Their Attitudes and Knowledge about Inclusion. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 107–128.

<https://search-ebshost-com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=ehh&AN=93607884&site=ehost-live>

Svensson, L. & Åkerblom, A. (2020). Fenomenografi om undervisning i förskolan. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red.), *Metodologi för studier i, om och med förskolan* (s. 89 - 106). Malmö: Gleerups.

Svensson, P. (2015). Teorins roll i kvalitativ forskning. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 208 - 219). Stockholm: Liber.

Uusimaki, L., Garvis, S., & Sharma, U., (2020). Swedish Final Year Early Childhood Preservice Teachers' Attitudes, Concerns and Intentions towards Inclusion. *Division of International Special Education and Services*, 23(1), 23–32.

<https://search-ebshost-com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=ehh&AN=144792233&site=ehost-live>

Warren, S. R., Martinez, R. S., & Sortino, L. A., (2016). Exploring the Quality Indicators of a Successful Full-Inclusion Preschool Program. *Journal of research in childhood education*, 30(4), 540–553.

<https://search-ebshost-com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=ehh&AN=118353147&site=ehost-live>

Zakirova Engstrand, R., & Roll-Pettersson, L. (2014). Inclusion of preschool children with autism in Sweden: attitudes and perceived efficacy of preschool teachers. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 14(3), 170–179.

<https://search-ebshost-com.ezproxy.ub.gu.se/login.aspx?direct=true&db=ehh&AN=97119129&site=ehost-live>

Åberg-Bengtsson, L. & Pramling, N. (2020). Data att räkna med – om att använda siffermaterial. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red.), *Metodologi för studier i, om och med förskolan* (s. s185-204). Malmö: Gleerups.

Öberg, P. (2015). Livshistorieintervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 55- 67). Stockholm: Liber.

